

Tijdschrift voor Gregoriaans

Tijdschrift voor Gregoriaans
Verschijnt 4 keer per jaar
Jaargang 14, februari 1989

Contactorgaan van de Stichting "Amici
Cantus Gregoriani".

Redactie: Zr. Marie-Louise Egbers, Ike de Loos
Wim Mahieu, Rien Roggeveen, Ton Tromp

Redactie-adres : Teresiastraat 2,
4703 AK Roosendaal
Secr. en adm.: Torenhoekstraat 14
5056 AN Berkel-Enschot

Abonnement f25,-. p.j. over te maken op rek.
nr. 42.06. 65.323 van de AMRO-bank te Geldrop
t.n.v. H. Berkers. Giro van de bank 1065135.

Druk: Drukkerij Van Stiphout B.V. Helmond

De Stichting Amici Cantus Gregoriani is een
kring van mensen die zich verbonden weet met
het Gregoriaans en door een jaarlijkse terug-
kerende bijdrage de verschijning van dit tijd-
schrift alsmede andere op het Gregoriaans
gerichte activiteiten mogelijk maakt.
Inlichtingen op het redactie-adres.

Losse nummers (ook van oude jaarg.) f7,50
per stuk

Illustraties:

Glas-in-lood-ramen Notre Dame te Chartres:
omslag: Christus sterft aan het kruis

Pag.7: Maria Magdalena meldt de leerl. de
opstanding van Christus;

Pag.15: David;

Pag.32: de Evang. Markus op de schouders
van de profeet Daniël.

Van de Redactie

Het woord nieuw heeft een bijzondere aantrekkingskracht:

een nieuw jaar nodigt uit,
een nieuwe studie daagt uit,
een nieuwe jaargang van een tijdschrift
doet een redactie opveren: Wat maken we er
dit jaar weer van ?!

Uiterlijk verandert er in deze eerste aflevering van 1989 maar heel weinig. Inhoudelijk gaan er als reeks twee belangrijke onderwerpen belicht worden:

- liturgie en liturgiehistorie door Martin Polspoel;
- modaliteit in verband met de gezangen van het graduale door Fred Schneyderberg.

Marie-Louise Egbers vervolgt haar analysereeks met het offertorium van de paasnacht.

Graag attenderen we U tot slot op de rubriek actualiteiten, om, na zoveel achtergrond en wetenschap, U maximaal te betrekken bij waar het in feite om gaat: het doen van het Gregoriaans, het zingen dus. De plaatbespreking geeft van dit zingen een prachtig voorbeeld.

STUDIEDAGEN VAALS

zie blz. 38

Liturgiegeschiedenis (1)

Bij de start van deze nieuwe jaargang is het de bedoeling, in een reeks artikelen aandacht te schenken aan ontwikkelingen binnen de liturgie zoals die in het verleden hebben plaatsgevonden. Afgaande op mijn eigen ervaring wordt dit aspect in de koorpraktijk vaak onderbelicht. Zo reikt de kennis over b.v. de introitus meestal niet verder dan "intredezing".

In de literatuur gaan we via enkele hoofdwegen op zoek naar de evolutie van die gedeelten uit de mis waarmee de wisselende gezangen ofwel het proprium verbonden zijn. De nu voor U liggende tekst vormt hierop een inleiding en schetst een algemeen beeld van de (Romeinse) liturgiegeschiedenis in het Westen. We volgen hierbij nagenoeg geheel het bekende werk van H.A.J. Wegman, een voor een eerste oriëntatie op dit gebied zeer interessant boek. Het gedeelte hierin dat betrekking heeft op de eredienst in het Oosten, laten we buiten beschouwing. Volledigheid in deze materie bestaat niet. Voor verbeteringen en aanvullingen houd ik me belangstellend aanbevolen.

Inleiding

"De christelijke liturgie wordt getekend door de ontwikkelingen van de eeuwen en de culturen. Men kan de hedendaagse problematiek van de liturgie niet verstaan als men geen kennis heeft van de veelkleurige liturgiegeschiedenis. Inzake liturgie kan men zich niet gedragen alsof er geen verleden is. Het is dan ook nodig op de geschiedenis van de liturgie in te gaan, voordat het heden ter sprake komt."²

Liturgie (Gr. Leitourgia = dienst, tempel-
dienst)

Hoewel de fundamenteën gelegen zijn in de Joods-Christelijke eredienst vindt, in grote lijnen gezien, onze westerse liturgie zijn oorsprong in de "Stadtrömische" ritus te Rome; een aan plaatselijke kerken aangepaste liturgie, en dus lokaal gebonden. Reeds tijdens de eerste eeuwen werden die hoofdlijnen van de christelijke eredienst uitgezet. Ontstaan uit de Joodse godsdienst onderging het Christendom de invloed van talrijke religieuze en filosofische stromingen, die in het immense Romeinse rijk te vinden waren. In Gallië ontwikkelde zich vanaf de tweede eeuw een liturgisch dialect onder een bevolking die van oorsprong Keltisch was, doch via de Hellenistische nederzettingen een ander karakter kreeg. Het zal voor ons van grote betekenis worden.

Keizer Constantijn haalde met het edict van Milaan (313) de schuilkerk uit haar isolément. In 380 werd het Christendom staatsgodsdienst. Na de splitsing van het Romeinse rijk (476) volgde ook de kerk een oostelijk en westelijk spoor, hetgeen uiteindelijk in 1054 tot een definitieve breuk zou leiden. (Oosters schisma).

De tussenliggende eeuwen kenden kerkvaders c.q. pausen als de H.H. Ambrosius (340-397), Chrisostomus (305-407), Augustinus (354-430), Hieronymus (347-420), Leo de Grote (440-461), Gelasius (429-496), niet te vergeten Benedictus (480-547) en Gregorius de Grote (590-604). Zij waren zowel voor het kerkelijk als voor het maatschappelijk en culturele leven richtingbepalend.

Ierse en Romeinse monniken troffen elkaar in Engeland en kwamen van daaruit naar het vasteland om hier de basis te leggen voor een Christelijke cultuur, de "Karolingische Renaissance" (750-900). Zo werd ook monnik Augustinus, toenmalig prior van het klooster St. Andreas te Rome, in 596 door Paus Gregorius met een grote groep kloosterlingen naar Engeland gestuurd. Hij was de eerste aartsbisschop van Canterbury.³

Karel de Grote (742-814) werkte nauw samen met de pausen Hadrianus I (772-795) en Leo III (795-816), en gebruikte in feite de kerk met haar instellingen om de eenheid in zijn rijk te bevorderen. Hij werd de eerste keizer van het Heilig-Roomse-Rijk.

Omwille van de belangrijke rol die de z.g. sacramentaria in de toekomst zouden spelen geven we hier een korte toelichting op enkele typen van dit boek.

- In algemene zin bevat een sacramentarium de gesproken teksten van de priester.
- De oudste vorm, het Sacramentarium Gregorianum, is hoogst waarschijnlijk van paus Gregorius afkomstig.⁴ Het bevat de ordening van het ritueel der Stationissen. Dit waren missen die de paus zelf, met zijn clerus, in de Romeinse kerken opdroeg. Wij krijgen een beeld van de plaatselijke Romeinse ritus uit die tijd. Dit beeld is echter fragmentarisch daar het slechts bepaalde gedeelten uit het kerkelijk jaar beschrijft en bovendien geen gezangen noch lezingen bevat. Het blijft beperkt tot gebedsteksten.
- Een soortgelijk boek, het Sacramentarium Hadrianum, werd op verzoek van Karel de

Grote, toegezonden door paus Hadrianus I. Ook hierin ontbreken gedeelten, b.v. de zondagen door het jaar. Inhoudelijk is het van latere datum dan de bedoeling was, nl. uit de eerste helft van de 8e eeuw. Hiermee ging de paus voorbij aan het verzoek, van de koning om hem een beschrijving te bezorgen van de oorspronkelijke Romeinse ritus.

- Het Sacramentarium Gelasianum Vetus is een vermenging van Romeins en oud-Gallisch. Het Romeins gaat waarschijnlijk terug tot ca. 650. Het is bekend geworden in Gallië (door pelgrims of monniken?) en werd tot omstreeks 750 gebruikt. Rond deze tijd werd het in Parijs opgetekend, doch het betreft een romanisering uit een vroegere periode.

We zagen reeds dat ook Engelse missionarissen als Willibrord (+739) en Bonifatius (+754) reeds vóór 750 de Romeinse liturgie naar hier brachten. Nog een andere vorm van verspreiding kwam tot stand via pelgrims die de indrukken uit Rome overhevelen naar hun eigen kerken.⁵ Door al deze kontakten bereikte de "Stadsliturgie" uit Rome de keizer te Aken om zo over het hele Frankenland verspreid te worden. Natuurlijk toetste men de oorspronkelijke Romeinse ritus aan de eigen geest en voegde men er eigen elementen uit de Frankische kerk aan toe. Hierdoor ontstond uiteindelijk een mengvorm: Romeins Frankisch-Germaans. De innerlijke kern bleef Romeins, maar vooral de uitwendige gestalte en beleving gaat bijna helemaal terug op de Gallische liturgie. Tegenover de beheerste, streng en eenvoudig Romeinse opvatting stak deze nieuwe, in gebaar en handeling veel

drukkere vorm, sterk af. Bedenk wel, dat het hier een zeer geleidelijk assimilatieproces betrof.

We wijzen erop, dat binnen het ingewikkelde proces van de liturgiegeschiedenis, naast het Gallisch, andere grote dialecten een aparte plaats innemen. We noemen de Beneventaanse liturgie in Zuid-Italië (Beneventum), de Ambrosiaanse in Noord-Italië (Milaan), de Keltische in Ierland, Schotland, Engeland, Bretagne, en de Visigotische (Toledo) liturgie in Spanje.

Het zou te ver voeren om in dit beknopt overzicht hier nader op in te gaan, maar zij behoren alle tot de westerse tak. Als pendant van het Romeins fundament in het Westen spreken we voor het Oosten, in overkoepelende zin, over de Byzantijnse kerk.

Wordt vervolgd

Martin Polspoel

Noten

1. H.A.J. Wegman, Geschiedenis van de Christelijke eredienst in het Westen en in het Oosten. Hilversum 1976, pag. 23, 31, 49, 58, 63, 65, 114-119, 163.
2. G. Lukken, De onvervangbare weg van de liturgie, Hilversum 1980, pag. 101 e.v.
3. J.C. Groot en C.W. Mönnich, Encyclopedie van het Christendom, 2 dln. Amsterdam-Brussel 1956, katholiek deel pag. 210.
4. Hélène Wagenaar-Nolthenius, Oud als de weg naar Rome? Meded. der Kon. Akademie van Wetenschappen, afd. Letterkunde, nieuwe reeks, dl.37 nr.1, Amsterdam-Londen 1974, 6

5. Idem (zie 4), tegenover de hier geschets-
ste romanisering vóór 750 laat de auteur
de Frankische gregorianisering beginnen
bij de Rome-reis van bisschop Chrodegang
uit Metz in 753.

Het offertorium Dexterā Domini

1. Inleiding

Drie van de zeer oude handschriften die we tegenkomen in het Graduale Triplex zijn:

- L = Laon. Bibl. Munic. 239 .
- C = het Cantatorium, St. Gallen
Stiftsbibl. 359.
- E = Einsiedeln, Stiftsbibl. 121.

Wanneer we de codices zelf daarvan inkijken, zien we onder de paasvigilie alleen maar de cantica uitgeschreven plus de Alleluia Confitemini. Daarna komt de vermelding, dat het offertorium, het Agnus Dei en de communicio vervallen. (In latere codices zien we ook andere gezangen verschijnen.) In het Graduale Romanum (GR) van vóór Vat. II komen we dezelfde opmerking tegen i.v.m. offertorium, Agnus Dei en communicio en velen van ons herinneren zich "de oude liturgie" nog zeer goed.

Het concilie brak met deze traditie, zodat het offertorium Dexterā Domini van Witte Donderdag naar de paasnacht verhuisde.

Een vreemde eend in de bijt!

Let U b.v. maar eens op de modaliteit van de authentieke gezangen van de paasnacht. Ze staan allemaal in de 8e modus, wat op een hoge ouderdom van deze modaliteit duidt, omdat de liturgie van de paasvigilie zeer oud is.²

Het lijden en de verrijzenis van de Heer, dát begon men in eerste instantie te vieren.

Dat ook werd de kern van een cyclus, waaromheen het liturgische jaar zich langzamerhand vormde.

Het offertorium *Dextera Domini* kunnen we vaker in het kerkelijk jaar ontmoeten. Wat de drie hierboven genoemde codices betreft staat het aangegeven op:

- de derde zondag na Driekoningen;
(in C staat: Dom.IIII (post nati Dni))
- dinsdag in de derde week van de 40-dagentijd;
- Witte Donderdag.

In het *Graduale Romanum* van vóór Vat.II:

- de derde zondag na Driekoningen;
- dinsdag in de derde week van de 40-dagentijd;
- Witte Donderdag;
- 3 mei, het feest van Kruisvinding.

In het *Graduale Romanum* van 1974:

- de derde zondag door het jaar;
- in de paasvigilie.

2. Een analyse³

De intonatie *la-do-re*⁴ is een typische archaïsche re-intonatie⁴, die we in verschillende recitatieven terugvinden: *Flectamus genua* (Goede Vrijdag), *Te Deum*, *Et ne nos* (*Pater noster*), *Hosanna* (*Sanctus XVIII*).

Hier staat die formule genoteerd als *mi-sol-la*. De *la* is dus binnen het systeem van de acht kerktoonaarden te beschouwen als een *re*, en daarmee is de aanduiding 2e *modus* duidelijk. De *tonica*-dominant *la-do* kan dus vertaald worden in *re-fa*.

De tekstinterpretatie in de melodie is zeer suggestief; de melodie is a.h.w. gegroeid vanuit de tekst. Na de intonatie is er dat meditatieve moment van de *tristropa* op *Dextera* om daarna melodisch met een krachtige *virga* met *episema* op te stijgen en weer tot rust te komen in *Domini*. *Fecit* begint met een variant van de intonatieformule *re-mi sol-la*, (*-sol-la-do-re*), die in bovengenoemde

archaïsche periode naast mi-sol-la (= la-do-re) ook al voorkwam.

Na deze krachtige nieuwe inzet lijkt de lichte trigon boven virtutem contrasterend met de betekenis van het woord. In ieder geval behoudt het woordaccent daardoor zijn spanning met de virga met episema, schitterend overgaand in de ontspanning van de omspelende torculus.

De herhaling van het woord dextera is zeer indringend op de aangehouden dominant. Exaltavit zet dat voort en dan buigt de melodie op een heel natuurlijke manier naar de sol toe als eindcadens van de tweede muzikale zin. Hiermee komt de 8e modus (sol-do) toch even om de hoek kijken. Sed vivam blijft daar nog wat mee spelen, ofschoon de sierlijke tractulus samen met de porrectus ook verwijst naar wat nog volgt, en dat is modaal gezien - via een toch belangrijke sol - een re-cadens die aan duidelijkheid niets te wensen over laat. (la-re)

Nog even terug naar de tekst.

De toonzetting van exaltavit spreekt voor zich. Bij het krachtige non moriar mag het woordaccent niet over het hoofd worden gezien. Hoe goed wordt vivam voorbereid door het net even tegenhouden van de beweging op sed. Het offertorium sluit dan af met een even grootse als eenvoudige beweging, waardoor de tekst et narrabo opera Domini maximaal tot zijn recht komt.

3. De structuur van het offertorium

Vanaf de 4e eeuw heeft de "antiphona ad offerendum" een plaats in de liturgie ter begeleiding van het aandragen van de offergaven der gelovigen. Het was oorspronkelijk een eenvoudige antifoon met een psalm, zoals gebruikelijk bij de intrede (Introitus) en de communie (communio).

Het gebruik van het aandragen van de offergaven is nog ouder dan de "antiphona". Iedereen, ook de schola, deed daaraan mee. Daardoor ontstond het gebruik een solist in te schakelen voor de psalmverzen. De antifoon werd door de schola gezongen. Het is begrijpelijk dat een begaafd musicus, een zanger, iets creatiefs gaat doen met de eenvoudige materie die psalmverzen nu eenmaal zijn.

Breed uitgesponnen improvisaties zijn daarvan het resultaat. Dat had natuurlijk zijn weerslag op de betrekkelijk eenvoudige antifoon, en zo groeide het offertorium uit tot een groots responsoriaal gezang zoals het graduale. Jubilate is daarvan een duidelijk voorbeeld, evenals Precatus est Moyses en Sanctificavit Moyses. Ten tijde van Gregorius moet deze ontwikkeling al in een vergevorderd stadium zijn geweest.

Het aandragen van de offergaven ging echter verdwijnen en daarmee de solist met zijn geïmproviseerde psalmverzen. Het respons - de oorspronkelijke antifoon - bleef over.

Toch is het goed, enkele offertoria eens nader te bekijken.

- Er is één echt responsoriaal offertorium overgebleven: Domine Jesu Christe (GR.674)
- Er zijn een paar offertoria die de schijn

wekken, nog een responsoriaal karakter te hebben vanwege de a-b-a-structuur van de antifoon zelf. Eén daarvan is De profundis (GR.368). Toch blijkt dat niet zo te zijn, getuige de handschriften. Deze De profundis heeft twee verzen.

- De kleine Domine convertere (GR.283) heeft zijn antifonaal karakter behouden. Desondanks volgen er twee verzen, waarvan het eerste even bescheiden van opzet is als de antifoon. Het tweede vers is echter zeer groots van opzet, zowel wat de lengte als wat de omvang van de melodie betreft: één octaaf plus quart, terwijl het antifoontje zich beweegt in de ruimte van een sext. Een typische 6e modus, waarin de tonica tevens de reciteertoon is.

Tot slot laten we nu het notenbeeld volgen van Dextera Domini met zijn twee verzen⁵.

Dat aantal kan bij de verschillende offertoria variëren van één tot vier. Wat de modaliteit betreft: alle zijn vertegenwoordigd: re, mi, fa en sol. Zoals dat ook bij de graduales het geval is, zijn de verzen dikwijls meer authentiek getoonzet binnen de modaliteit, terwijl het respons meer plagiaal is.

Bij bovengenoemd Domine convertere blijkt dat niet alleen door het verschil van melodische omvang tussen respons en verzen, maar ook door de melodische structuur. Het genoemde tweede vers is typisch fa-authentiek door de verhouding tonica-dominant fa-do.

In Dextera Domini dient re-authentiek zich onmiddellijk aan in de intonatie van vers 2. De formule do-re-la-si!-la is een typische eerste modus formule, die ook te vinden is in de introitus Gaudeamus, in Rorate en in zoveel andere gezangen.

[cf. 192]

13. — Dextera Domini.

Offert.

2.

D Exte- ra Dó-mi-ni fe- cit vir-
 tú- tem, dex- te- ra Dó- mi- ni exaltá- vit
 me: Non mó-ri- ar, sed vi- vam, et narrábo ó- pe-
 ra Dó-mi- ni. V. 1. In tri- bú- lá- ti- ó-
 ne in- vo- cá- vi Dó-mi- num et ex- audi- vit
 me in la- ti- tú- di- ne: qui- a Dó-mi- nus adiú-
 tor me- us est. V. 2. Impúl-
 sus ver- sá- tus sum, ut cá- de- rem: et
 Dó-mi- nus suscé- pit me: et fa-
 ctus est mi- hi in sa- lú- tem.

Dextera

130

+ cf. 35

+ cf. 127

+ 180 m

131

+ 414

+ keine Liq.
vgl. 165

+ 143

+ 91

↑ in Komp.

* Non móriar.

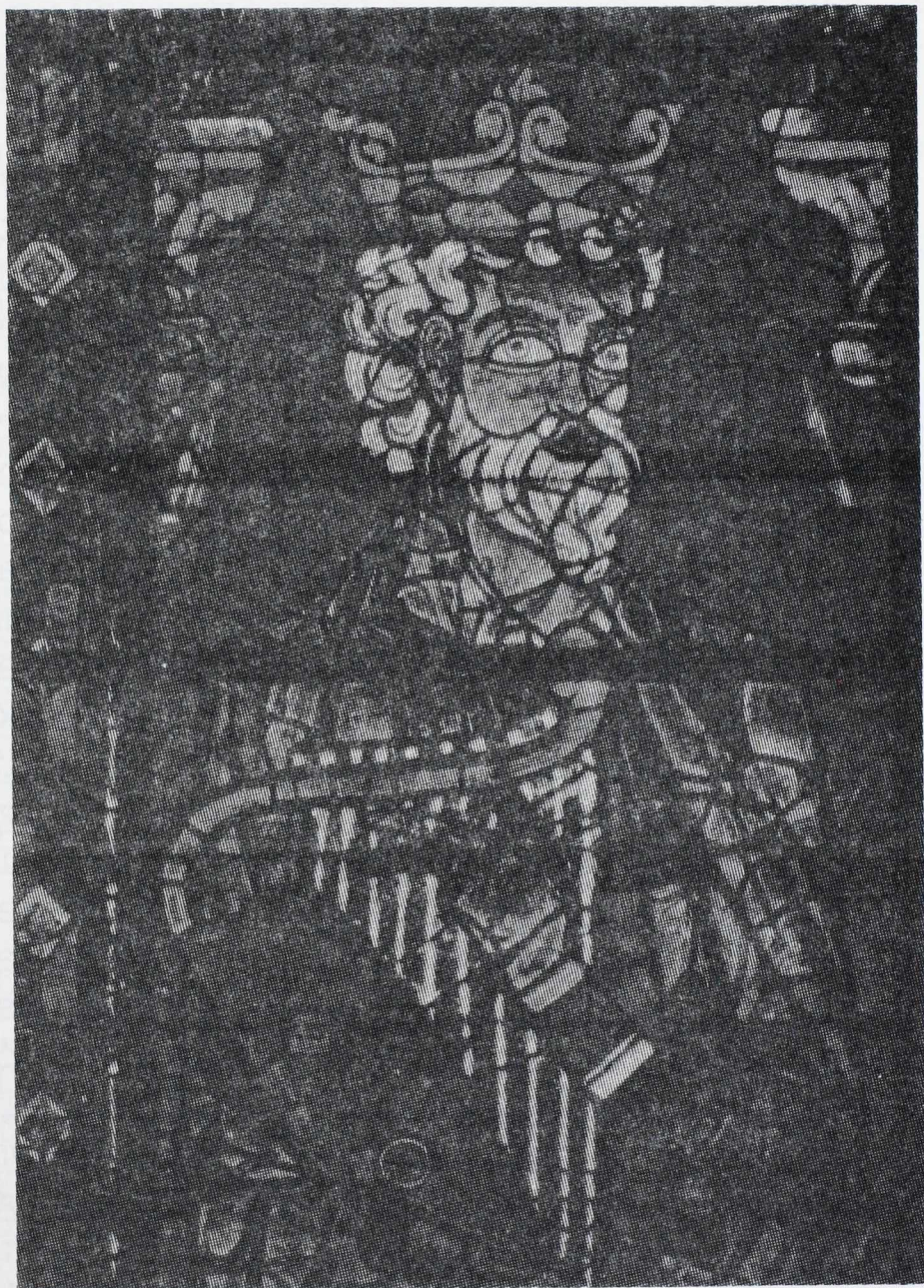
De laatste uitspraken van de deskundigen i.v.m. de netelige si-sa-kwestie is een-
duidelijk t.o.v. deze formule: het molteken is
hier niet juist. De herstellende si boven ver-
satus klinkt ook veel logischer, wanneer we
boven impulsus ook een si zingen.

Ondanks het feit dat Dextera Domini een laat-
komer in de paasvigilie is, is het vanuit
zijn tekstbetekenis en toonzetting een waardig
onderdeel van deze zo bijzondere nacht van
het kerkelijk jaar.

Zr. M-L. Egbers

Noten en literatuur

1. Zie het voorwoord in het Graduale Triplex.
2. Zie Gregoriusblad 1987-1 blz.11.
Modaliteit. C. Pouderoyen
3. Al eerder verschenen er in dit tijdschrift
analyses van:
 - een introitus 1986-3
 - een communio 1986 - 2
 - een tractus 1988 - 1
4. Zie Gregoriusblad 1987-2 blz. 75
Modaliteit, C. Pouderoyen.
5. Uit het Offertoriale Triplex.
Solesmes 1985. blz. 25-26.
6. Verder geraadpleegde literatuur:
 - Esthétique Grégorienne. Dom P. Ferretti
Solesmes 1938.
 - Confessio et Pulchritudo. Dom N. Boer.
Uitg. Forel 1952.
 - Het liturgisch woordenboek.
L. Brinkhoff e.a. Uitg. Romen
Roermond 1958-1968

Modale verwantschappen en afwijkingen in het misrepertoire - Deel 1

Inleiding

Op een enkele uitzondering na, deelt het Graduale Romanum alle gezangen in in de modi I t/m VIII. Het repertoire van de mis is geëvolueerd tot de versie die hoogst waarschijnlijk in de 8e eeuw zijn definitieve vorm heeft gekregen en pas twee eeuwen later is opgetekend. Tijdens het ontstaan van de eerste manuscripten was het ontwikkelingsproces derhalve geheel voltooid. Bovendien waren de schrijvers inmiddels beïnvloed door allerlei muziektheoretische ideeën uit hun eigen tijd. Zij pasten hun eigen kennis toe op het indelen van de gezangen die uit een andere tijd stamden. Ook het Graduale Romanum is uit een geheel andere tijd. De spraakverwarring in onze eeuw wordt dan ook veroorzaakt door een terminologie uit verschillende tijden: wat de oude Grieken bijvoorbeeld een phrygische modus noemden, heette bij Boetius dorisch, werd in de tractaten uit de 9e t/m de 11e eeuw "protus" genoemd, heet in het Graduale Romanum "1e modus" en volgens de jongste theorie zou het "een uit de oertoon MI ontsta-
ne natuurlijke ontwikkeling" kunnen zijn. Een tweede aspect bij de gezangen van de mis is het feit dat vele stukken een zodanige ontwikkeling doorgemaakt hebben, dat deze niet meer onder één modusnummer te rangschikken zijn. Andere gezangen zijn weer in de loop der tijd aangepast om een andere modus te kunnen krijgen.

Het zoeken naar de modale oorsprong van de gezangen van de mis is een niet-lonende arbeid. De evolutie is niet stapsgewijs te volgen zoals bij de kleine antifonen van het officie. Over deze ontwikkeling is de laatste decennia een aantal studies verschenen. Genoemd moeten worden de artikelen van Jean Claire in de *Revue Grégorienne* 1962 en 1963 en de *Etudes Grégoriennes* deel XV, en die van Alberto Turco in deel XVIII, in *Bollettino dell' AISGre* 1/1981 en in deel twee van diens "Il canto gregoriano". Al deze publicaties betreffen de evolutie van de modaliteit wat het officierepertoire betreft, uitgaande van de drie oertonen DO, RE en MI op weg naar de octoëcho's. Claire heeft hoofdzakelijk de kleine weekantifonen bestudeerd, terwijl Turco de resultaten van deze studie tevens toepast op de antifonen van de feestdagen en zelfs op de misgezangen. Waar Claire voorzichtige conclusies trekt, is Turco soms wat snel met zijn beweringen. Vraagt men Claire bijvoorbeeld wat de oermodus geweest zou kunnen zijn van Agnus Dei XVIII, dan is het antwoord dat dit mogelijk als sol = DO (met verlaagde si) opgevat zou kunnen worden, maar evengoed als sol = RE (met verhoogde fa). Turco bestempelt dit stuk zonder commentaar tot een DO-modus (pag. 200 van bovengenoemd deel II). Voor de ingewikkelder misgezangen zal men nog voorzichtiger te werk moeten gaan. Bij vergelijking van de modie van de onderscheidene soorten misgezangen zijn wel enige conclusies te trekken, maar dat betreft alleen de waarschijnlijke relatieve ouderdom. Zo zijn de oudste modi I/II en VIII getalsmatig in het Graduale duidelijk vertegenwoordigd: tractus 100, offertoria 55 en de oudste alleluia's 66 procent. Ter

vergelijking: genoemde modi komen in het Psalterium Monasticum voor in 56 procent van de antifonen.

Kan de kennis van de modale ontwikkeling toegepast worden op het misrepertoire? Het enige dat ons hiertoe ten dienste staat is het resultaat van een ontwikkeling en de aanduiding van de modus in een aantal manuscripten. De uit de modale studies voortgekomen kennis over bepaalde verwantschappen tussen verschillende modi is mogelijk terug te vinden in een vergelijkend onderzoek. Bij het reconstrueren van melodien uit het Graduale is al eerder gebleken dat verschillende opvattingen van manuscripten over de indeling in een bepaalde modus, de nieuwe modaliteitsleer tenminste bevestigen.

In een aantal artikelen zal een beproefde weg opnieuw bewandeld worden: uitgaande van het resultaat van de ontwikkeling, zoals die in het Graduale Romanum terecht gekomen is, zal getracht worden om een verklaring te vinden voor het feit dat enkele manuscripten een andere modusaanduiding bezigen voor hetzelfde gezang. Hiertoe wordt een zeer beperkt aantal handschriften gebruikt, waarbij dan alle gevallen onderzocht worden die tenminste één verschil aangeven. Het zijn juist de gezangen die verschillend ingedeeld worden, die nog sporen van een mogelijke evolutie vertonen. Hieronder komen ook modusverschillen voor die geen enkele conclusie toelaten.

De gevolgde werkwijze

Het tonarium Montpellier H159 (Pal. Mus. deel VII-VIII) telt 625 volledig uitgeschreven ge-

zangen, 300 introitus/communio (IN/CO) en 325 overige. Hiervan komen voor in het Graduale Romanum (GR): 288 IN/CO's en 268 Overige. Wordt voor de in het GR ontbrekende gezangen uit MOntpellier (Mpl) het Graduel Neumë (GN) gebruikt, dan zijn daarin nog 10 gezangen meer te vinden. Van de IN/CO's die in tenminste één uit Mpl, GR en GN voorkomen, komen 295 voor in het versicularium Sankt Gallen 381 (G381).

	aantal in Mpl	aantal in GR/GN ook in Mpl	aantal in G381 ook in Mpl en/of GR/GN
IN/CO's	300	290	295
Overig	325	276	
Totaal	625	566	295

Het overeenkomstig gegeven tussen de manuscripten en GR/GN is het incipit. Voor dit onderzoek werden de modusaanduidingen met elkaar vergeleken in Mpl, GR/GN en G381. Na eliminatie van de gezangen die in genoemde uitgaven dezelfde modus hebben, werd pas onderzocht of de melodien in Mpl overeenkwamen met GR/GN. G381 geeft geen melodie van de antifoon; hier werd bij twijfelgevallen een vergelijking gemaakt met de psalmtönen van Einsiedeln 121. Na het elimineren van 7 gezangen met gelijk incipit doch met verschillende melodie, bleven 80 gezangen over die in tenminste twee van de drie (Mpl, GR/GN en G381) een verschillende modusaanduiding bezitten.

Uit eerder onderzoek is gebleken dat G381 in de meeste gevallen dezelfde psalmtoonmodus geeft als Sankt Gallen 376; om deze reden is G376 hier niet geraadpleegd. Ook Einsiedeln (E) komt dikwijls overeen met G382/G376, doch minder dan G381 en G376 met elkaar overeenkomen. Daarom zal hierna bij de poging om het onderscheid in modus systematisch te verklaren, bij de "zware gevallen" uit de reeks van 80, ook E geraadpleegd worden naast nog andere handschriften. De keuze van de overige manuscripten houdt vaak verband met het voorkomen van psalmverzen bij IN/CO.

De 80 melodieën met verschillende modus worden hierna in twee hoofdgroepen (Hgr) onderscheiden:

1. verschil in finalisaanduiding (47);
 2. verschil in authentiek of plagiaal (33).
- Wanneer een gezang aan beide criteria voldoet (5 gevallen), wordt dit bij hoofdgroep 1 ingedeeld.

De onderverdeling van Hoofdgroep 1

- A. Verschil tussen Protus en Deuterus (9 gevallen)
- B. Verschil tussen Tritus en Tetrardus
 - a. tritus-tetrardus (20)
 - b. tritus-tetrardus-protus (1)
- C. Verschil tussen Protus en Tritus/Tetrardus
 - a. protus-tritus (4)
 - b. protus-tetrardus (6)
 - c. tritus-tetrardus-protus (1)
- D. Verschil tussen Deuterus en Tritus/Tetrardus
 - a. deuterus-tritus (2)
 - b. deuterus-tetrardus (6)

Onderzocht	Hoofdgroep 1	Hoofdgroep 2	Totaal
IN	7	7	14
CO	25	17	42
GR	3	**	3
OF	5	**	5
AL	7	7	14
AN		2	2
Totaal	47	33	80

Aan- tallen	Verschil tussen					
	GR/GN en G381		GR/GN en Mpl		Mpl en G381	
	Hgr 1	Hgr 2	Hgr 1	Hgr 2	Hgr 1	Hgr 2
IN/CO	27	19	13	11	28	14
GR/OF	*	*	8	**	*	*
Overig	*	*	7	9	*	*

* G381 bevat uitsluitend IN en CO

** In hoofdgroep 2 zijn de verschillen in de graduales en offertoria niet onderzocht, omdat Mpl geen systematisch onderscheid maakt tussen authentiek en plagiaal bij deze gezangen.

N.B. Het grootste aantal verschillen komt voor in de groep IN/CO tussen GR/GN en G381. Het betreft hier voor beide hoofdgroepen samen 36 communio's en 10 introitus.

Dwars door deze 4 groepen heen komen de volgende oorzaken van de verschillen voor:

- gemeenschappelijke intervallen van verschillende modi;
- modale equivalenten;
- modulatie, transpositie of centonisatie;
- er bestaat een toonverschil;
- modus wordt of door het begin of door het eind bepaald;
- de ambitus staat twee classificaties toe;
- schrijffout van het handschrift.

De onderverdeling van Hoofdgroep 2

- A. De plagale kwartprotus (5 gevallen)
- B. Modus is plagaal maar de ambitus authentiek (5)
- C. Authentiek of plagaal wordt bepaald of door het begin of door het eind van het gezang
 - 1. G381 kiest voor begin, GR voor einde (7)
 - 2. GR kiest voor begin, G381 voor einde (4)
 - 3. G381 en GR kiezen beide voor begin (1)
- D. De indeling van de tetrardus alleluia's bij Mpl (6)
- E. Speciale gevallen
 - 1. Toonverschuiving (1)
 - 2. De ambitus staat twee classificaties toe (1)
 - 3. Schrijffout van het handschrift (1)
 - 4. Lengte van de antifoon (2)

Het behoeft geen betoog dat Hoofdgroep 1 de meest interessante conclusies zal opleveren. Hoofdgroep 2 die het verschil authentiek versus plagaal omvat, zal aantonen dat dit meestal verschillen in interpretatie van dezelfde modus betreft. Enkele voorzichtige conclusies vooraf:

- 1. Mpl laat eerder het begin dan het einde bepalend zijn;
- 2. Mpl is het vaker eens met G381 of met GR, dan GR het eens is met G381;
- 3. bij de plagale kwartprotus kiest GR voor plagaal en G381 voor authentiek.

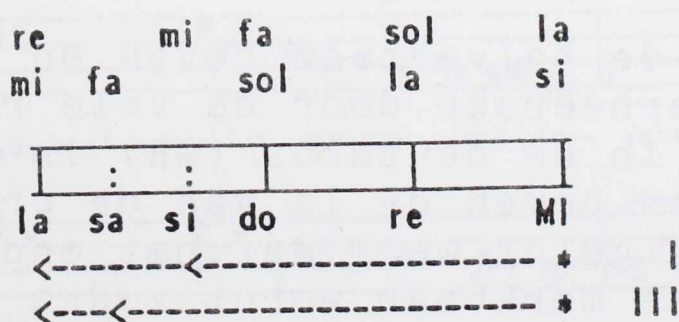
De 80 gevallen worden bij de analyse met een nummer tussen haakjes aangeduid; daarachter staan pagina en modus in GR vermeld, gevolgd door de modus in G381 en Mpl, soort gezang en incipit. Aan het einde van deze reeks artikelen zal een volledige tabel verschijnen.

Hoofdgroep 1

A. Verschil tussen Protus en Deuterus (9 gevallen)

1. Gemeenschappelijke intervallen en modulatie

De verwantschap tussen protus en deuterus is goed waar te nemen wanneer men de theorie over het mogelijk ontstaan van de 1e en de IIIe modus hierop toepast. De eerste modus kan ontstaan door daling van een kwint uit de oertoon MI naar la. De intervallen in de kwint la-mi zijn dezelfde als die in de protuskwint re-la. In de notatie la-mi bestaat de kwint uit de kleine terts la-do ('onderterts') en de grote terts do-mi ('boventerts'). De re tussen do en mi is een stabiele toon, die op geen enkele wijze chromatisch te veranderen is. De si in de kleine terts is echter een labiele toontrap: de kleine terts la-si-do kan gewijzigd worden in la-sa-do; de IIIe modus kan ontstaan uit de 1e modus door modulatie binnen de kleine onderterts, die als mi-fa-sol genoteerd kan worden. De gemeenschappelijke grote boventerts blijft ongewijzigd, maar wordt dan als sol-la-si geschreven. De verwantschap tussen de 1e en de IIIe modus wordt gevormd door de gemeenschappelijke ténor MI: in de protus is de MI equivalent met LA (la-MI = re-LA) en in de deuterus met SI (la-MI = mi-SI).

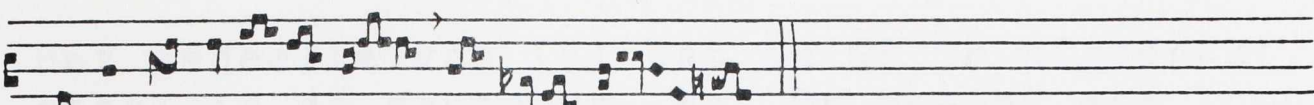
- (1) GR pag.19:1 G381:- Mpl:3 al laetatus sum
- (2) GR pag.337:1 G381:- Mpl:3 al timebunt
gentes
- (3) GR pag.306:1 G381:3 Mpl:3 co passer
invenit

Deze eerste drie gevallen (zie ook de noten-voorbeelden) laten dit elk op een verschillende wijze zien. In de gereconstrueerde versie van (1), gebaseerd op tien manuscripten, ontstaat de modulatie binnen hetzelfde melisme. Ook elders in beide verzen van dit tot de oudste alleluia's behorende gezang, is de modus nu eens protus dan weer deuterus. Van het jonge alleluia (2) zijn twee verschillende versies beschikbaar: het GR noteert I en Mpl III. Ook Benevento 34 schrijft in de deuterus. In (3) is de modulatie van III naar I uitgestrekt over het gehele gezang via allerlei andere modi. Mpl en G381 laten het begin de modus bepalen, GR kiest voor het einde. Feitelijk heeft er een modulatie plaats van I naar III bij het herhalen van de antifoon. Wanneer het vers volgens G381 in de IIIe modus gezongen wordt, komt daarna het begin van de antifoon in de IIIe modus beter tot zijn recht-

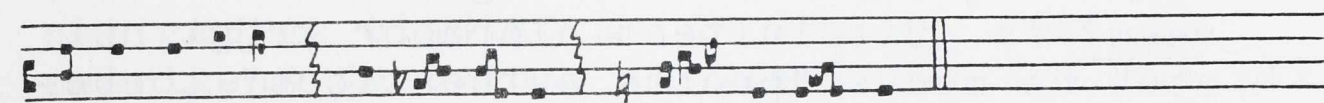
2. Transpositie re-mi

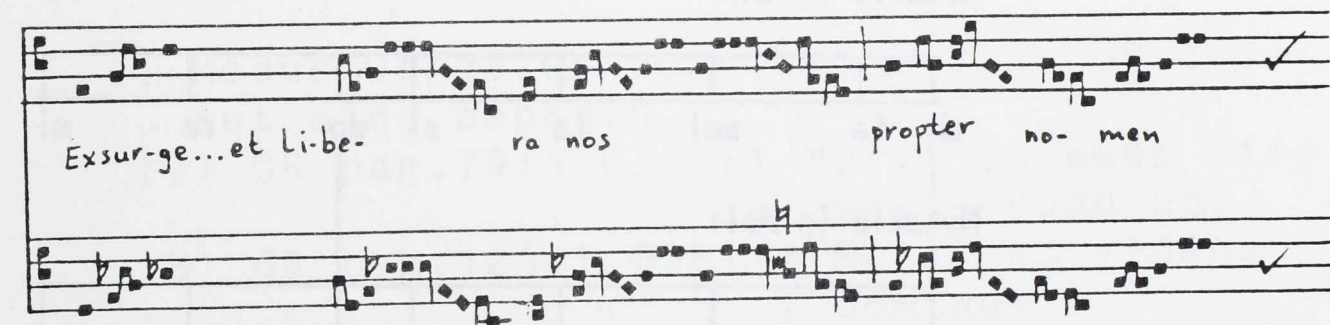
- (4) GR pag.114:3 G381:- Mpl:1 gr exsurge
...fer opem

Hier is de halve toon boven de deuteruskwint gaan overheersen door de vele repercussies. Deze do in de deuterus (GR) is equivalent met de sa boven de la van de protus in Mpl. Ook hier geldt weer dat het onderscheid in modus pas merkbaar wordt zodra de kleine onderterts opgevuld wordt. Nu komt in GR de fa

(1)
Al-le-lu-ia.

(2)
GR
Mpl
Al-le-lu-ia.

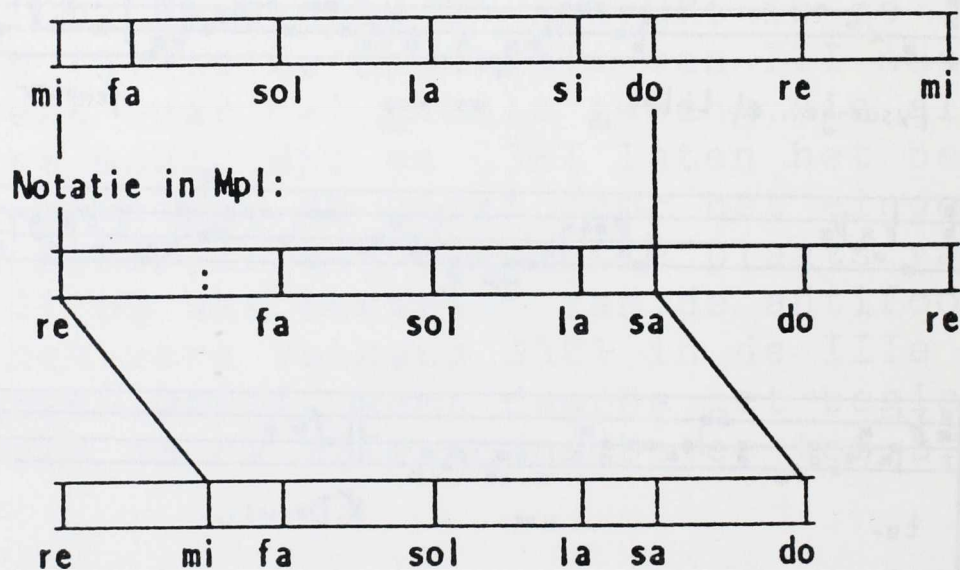
(3)
Passer invenit... pullos suos: ... lau-dabunt te.

(4)
GR
Mpl
Exsur-ge... et li-be-ra nos propter no-men tu-um. X. De-us...

(5)
GR
Rec.
Principes persecuti sunt me gratis... spolia multa... vehementer.

pas voor op "(libe)-ra" (zie het notenvoorbeeld). Deze pes is dan ook een kleine secunde in Mpl. Maar direct hierna herstelt Mpl dit en zet al dergelijke "gevaarlijke" fragmenten een hele toon hoger en blijft dus in de - weliswaar getransponeerde - deuterus: "(libera) nos", "(no)-men tu-(um)", "eorum" en "anti-(quis)". Mpl doet dit echter niet in beide finale cadensen "(tu)-um" en "(anti)-quis": deze eindigen met de terts re-mi-fa. Uitsluitend hierdoor krijgt het stuk de modus "protus authenticus" toebe-deeld.

Notatie in GR:

Het graduale van de dominicanen geeft een IIe modus, maar dat is het gevolg van weinig betrouwbaar knutselwerk.

3. Er bestaat een toonverschil

(5) GR pag.530:1 G381:3 Mpl:Deut co princi-
pes

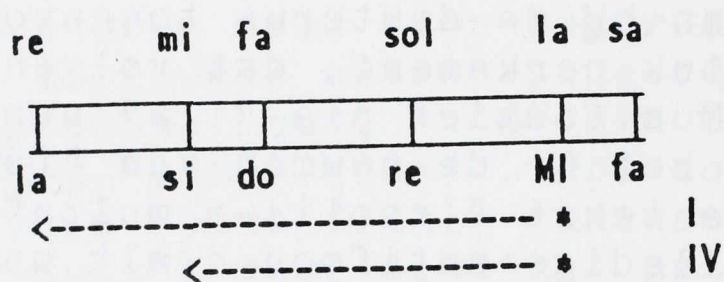
(6) GR pag.125:3 G381:3 Mpl:1 in miserere
....conculcavit

Het gedeelte van (5) dat in GR is afgedrukt, staat in de deuterus. Het Gr begint een toon te hoog tot en met "sunt me", t.o.v. de reconstructie die gebaseerd is op 9 handschriften (zie het notenvoorbeeld); Mpl geeft van dit gezang geen melodienotatie, alleen neumen, op een bij de deuterus toegevoegd veel kleiner stuk perkament, dat volgens de index van Pal. Mus.foutief als "1.a" aangeduid is). Bovendien zet Gr de neumen van "(ea) vehementer" op de tekst "(spoli)-a multa". Het slot van de volledige antifoon daalt naar re: het gezang eindigt in de protus, maar is overigens deuterus. In geval (6) zet Mpl het einde "(tribula)-vit me" een hele toon lager, het overige is deuterus.

4. Modus wordt of door het begin, of door het eind bepaald
- (7) GR pag.79:4 G381:1 Mpl:4 co amen dico
vobis quod uni
- (8) GR pag.124:1 G381:4 Mpl:1 co videns
dominus
- (9) GR pag.509:e G381:- Mpl:pr gr domine
praevenisti eum

In (7) en (8) zijn GR en Mpl het met elkaar eens. De psalmtoonmodus van zowel G381 als Einsiedeln laten het begin van de antifoon de modus bepalen: (7) begint in I en eindigt in IV, (8) begint in IV (recitatief op mi wordt door G381 en E bevestigd) en eindigt in de 1e modus. In (9) eindigen het responsorie en het vers in verschillende modi. Mpl laat het vers voor de modus bepalend zijn en geeft "protus", zoals in de graduales "Posuisti", "Timete Dominum" (Responsorie en vers) en "Ecce quam bonum" (beide verzen).

GR kiest voor het einde van het responsorie, dat overeenkomt met het slot van de alleluia's in de IVe modus.

De verwantschap tussen de 1e en de IVe modus wordt gevormd door de gemeenschappelijke té-nortoon. Zowel de 1e als de IVe modus zouden kunnen zijn ontstaan uit de oertoon MI, resp. door daling van een kwint en van een kwart. Ook de in deze gezangen veel voorkomende halve toon boven de ténor (la-sa) zou dit kunnen bevestigen.

Fred Schneyderberg

Actualiteiten

Twintig jaar USGK

Op zondag 6 november, Willibrorduszondag, vierde het Utrechts Studenten Gregoriaans Koor zijn twintigste verjaardag. De feestelijkheden namen, heel liturgisch, een aanvang op de vooravond. Wico Clements - zelf oud-lid - zond in zijn bekende KRO-zaterdagavondprogramma "Laudate" een opname uit van de speciaal voor het lustrum gecomponeerde "Missa Ultima" van Herman Strategier. De volgende dag werd de mis liturgisch ten doop gehouden in een Latijnse eucharistieviering in de Utrechtse kathedraal, gecelebreerd door Kardinaal Simonis. Mede dank zij de aankondigingen van de KRO was de kerk tjokvol, ondanks het vroege tijdstip: 9.00 u.

's Middags opnieuw een volle kathedraal voor het lustrumconcert. Het eerste deel hiervan was gewijd aan St. Willibrord (part-time patroon van de Nederlandse aartsbisschoppelijke kathedraal, samen met St. Catharina). Het USGK zong het proprium uit de mis van zijn feestdag (7 november), aangevuld met een Nederlandse Willibrordussequens uit de 15e eeuw en ook Ambrosiaanse communegezangen, waarvan vooral de alleluia met zijn eindeloze jubilus (meer dan 200 noten!) grote indruk maakte. Het tweede gedeelte was gewijd aan St. Paulus: delen uit de metten van 25 januari en het daarbij behorende liturgische Paulusspel van Fleury (12e eeuw), dat de dramatische geschiedenis van Paulus' bekering op levendige wijze in scène brengt. Verder klonk opnieuw een gedeelte van de "Missa Ultima", begeleid door Wouter van Belle op het Maarschalkerweerdorgel.

Over het ontstaan van de Missa Ultima valt nog het volgende te vertellen: van tijd tot tijd veroorlooft het USGK zich wel eens een uitstapje buiten het Gregoriaans: de Missa cum Jubilo van Duruflé of het vierstemmige Pueri Hebraeorum, een recent werk van de Hongaarse componist Miklos Paszty, dat op het KOS-MU-compositieconcours in Muziekcentrum Vredenburg ten gehore werd gebracht. Zo ontstond bij de voorbereidingen voor het vierde lustrum de gedachte dat het wel eens leuk zou zijn om een liturgisch Latijns werk speciaal voor het koor te laten schrijven. Er werd contact gezocht met Herman Strategier, die onmiddellijk op het voorstel inging, al wist hij toen al dat hij niet lang meer te leven zou hebben. In het voorjaar van 1988 was de mis (want dat was het geworden) klaar en Strategier spoorde het koor aan om een geschikte naam te bedenken, maar keurde alle voorstellen vervolgens af. Op 24 juni vierde hij met zijn vrouw hun 50-jarig huwelijksfeest en bij die gelegenheid legde ik op de receptie hem opnieuw het probleem van de naamgeving voor en opperde zelf Missa in vigesimo anno. Hij kneep lachend een oog dicht, keek me met het ander ironisch aan en schudde zijn hoofd alsof hij wilde zeggen: Kon je niks oubolligers bedenken? Ook afgekeurd dus. Thuisgekomen belde ik Jan Boogaarts op en zei hem dat Strategier kennelijk zelf iets in zijn hoofd had, maar daar niet voor uit wilde komen. Aan de tand gevoeld door Jan Boogaarts, kwam het er eindelijk uit: de mis moest Missa Ultima (laatste mis) gaan heten, want van een volgende mis (Strategier schreef er een twintigtal) zou niets meer komen. Inderdaad overleed de componist een week voor de eerste uitvoering op de
lus-

trumdag. Wel heeft hij nog een in allerijl speciaal voor hem vervaardigd bandje van de KRO-opname te horen gekregen, maar hij was toen al veel te ziek om er nog voldoening aan te beleven.

Met Gregoriaans heeft de Missa Ultima intussen weinig meer te maken, al laat deze Latijnse mis voor eenstemmig mannenkoor en orgel zich heel plezierig in een Gregoriaanse eucharistieviering inpassen en is zij met name geschikt om door Gregoriaanse schola's gezongen te worden, die eens wat anders willen dan het gewone Kyriale (dat overigens met het klassieke Gregoriaans ook weinig meer uitstaande heeft). De Missa Ultima komt in de loop van dit jaar uit bij muziekuitgeverij Ascolta in Houten.

Zelf lid van het USGK zijnde, vind ik het niet passend om hier een oordeel te geven over de kwaliteit van het koor in het algemeen en over de uitvoeringen van de lustrumdag in het bijzonder. Wel kan ik, net zoals de ca. 150 andere leden en oud-leden, getuigenis geven van de bijzondere inspiratie die nu al twintig jaar ononderbroken van Jan Boogaarts ten behoeve van het Gregoriaans uitgaat. Zelf pleegt hij te zeggen dat hij voor zijn eigen artistieke en muzikale vorming veel aan het Gregoriaans te danken heeft. Maar omgekeerd heeft het Gregoriaans inmiddels ook heel wat aan Jan Boogaarts te danken!

Henk Rijkers

20 jaar Schola Cantorum Achel

"Fugacis labuntur anni".....: de jaren vliegen heen als rook.

Aldus de aanhef van de uitnodiging van de Schola Cantorum Achel voor het bijwonen van het Gregoriaans uur 1988. Dit jaarlijks uur, traditiegetrouw op de eerste zondag van de Advent, werd voor de twintigste maal gebracht in de parochiekerk van Achel, gelegen net over de Belgische grens, ten zuiden van Eindhoven. Dirigent van de schola is momenteel de Heer Bartel Follon, die alle twintig jaren van het koor heeft meebeleefd.

In het Tijdschrift voor Gregoriaans juni 1984 is al eens een korte beschouwing over deze schola geschreven.

Dit feestelijk uur werd overschaduwd door het feit dat pater Michaël Stumpel van de Achelse kluis, oprichter van het koor en al die jaren bezielend intendant en dirigent, op 15 oktober 1988 was overleden. Ter zijner nagedachtenis werd bij de aanvang van het uur een minuut stilte in acht genomen.

Zoals gebruikelijk waren de gezangen ook deze keer afkomstig uit het repertoire van het gehele kerkelijk jaar. Wat hier zo aangenaam is: men mag bij verschillende gezangen aansluiten. Vooral het refrein van de hymne Salve festa dies, ditmaal als intredezing, werd heerlijk meegezongen. Elk gezang werd ingeleid door een commentaar, van de hand van pater Michaël z.g., gesproken door de Heer Gerard Bloemen. Ook nu een proeve van fijnzinnige meditatie en muzikaliteit. Het totale programma was opgebouwd uit drie delen, die afgewisseld werden door viool-en orgelspel.

Het ondergaan van Gregoriaanse zang stemt steeds weer tot overweging. Dan nadert het einde met het Te Deum, door allen staande meegezongen. En daarna kan het Kerstmis worden: reden tot vreugde. Dat lieten de zangers duidelijk horen. Juichend klonk het Puer natus est, introitus van de dagmis van Kerstmis. Ach, een fraaier inzet van de kersttijd valt niet in te denken.

Na het slotwoord van de eerwaarde Heer Paul Schollaert (Lemmens-Instituut Leuven) werden de aanwezigen vriendelijk uitgenodigd voor een samenkomst in het parochiecentrum. Feestelijk was de ontvangst: gastdames onthaalden ons op warme wijn, koffie en eigengebakken tulband en cake. Men feliciteerde, herdacht en onderhield zich met elkaar; zag oude en maakte nieuwe bekenden, kortom het was één Gregoriaanse gemeenschap. Een hartelijk "Proficiat" en "Dank U wel" zijn hier zeker op zijn plaats.

Ter gelegenheid van dit jubileum zijn er twee uitgaven verschenen: een jubileumboekje met de geschiedenis van de schola en daarnaast een verzameling van de commentaren zoals pater Michaël z.g. deze in de loop der jaren heeft geschreven: meer dan honderd. Beide boekjes zijn zeer fraai verzorgd en vooral het laatstgenoemde kan zijn nut bewijzen en is aanbevelenswaard, mede dank zij het opnemen van het notenbeeld van de gezangen. Voor inlichtingen kan men zich wenden tot de Achelse Kluis in Achel/België, tel. 09-32.11.64.10.78

Op Hemelvaartsdag 1989 zal het jubileum van de schola uitgebreid gevierd worden.

Plaatbespreking

Tijdens het 3e Gregoriaanse Festival, dat in de herfst van het vorige jaar in het Zuidbelgische plaatsje Watou gehouden werd, trad o.a. het Choeur Grégorien de Paris op. Diepe indruk maakte dit koor van 10 man op alle aanwezigen. De uitvoering van de gezangen, gebaseerd op recente onderzoeken van handschriften, was van zo'n overweldigende schoonheid, dat men zich al in de hemel waande.

Wat is er nu zo bijzonder aan dit koor? Alles. De geschoolde stemmen laten de tekst prevaleren; deze is dan ook duidelijk verstaanbaar; daarnaast komt het verband van de melodie met de tekst duidelijk naar voren. Tekst en melodie vormen een eenheid die men vaak bij koren mist. Op verantwoorde wijze wordt gebruik gemaakt van crescendo en decrescendo: hoogtepunten in de tekst komen ook als zodanig naar voren. Het tempo past zich aan bij de tekst; de ritmiek volgens de moderne inzichten doet de gezangen veel goed. Daarom kan ik U de volgende platen of cassettes van harte aanbevelen:

Erato NUM 75188, cassette RC 350; Liturgie du Vendredi Saint.

Hierop vindt U o.m. fragmenten uit de klaagzangen van Jeremias, lezingen en vooral niet te vergeten de prachtig uitgevoerde Improperia. Op de achterkant staat de passie volgens de evangelist Johannes; daar kun je naar blijven luisteren.

De andere plaat Erato STU 71496, cassette RC 350 Mort et Résurrection uit de liturgie

van paaszaterdag en Pasen sluit bij de vorige aan. U vindt op deze plaat het juichende Exsultet van de paasnacht, de paassequentia, de litanie van alle heiligen, het gloria en uiteraard het introitus.

Waarlijk twee LP's of een cassette om aan te schaffen; de kwaliteit is ook zeer goed. Op een apart blad zijn de teksten toegevoegd. Was U niet in Watou? Men is van plan om er in 1991 weer een festival te organiseren; dan moet U zeker komen.

Wim Mahieu

chant grégorien

MORT & RÉSURRECTION

DEATH & RESURRECTION / TOD & AUFERSTEHUNG

LITURGIE DU SAMEDI SAINT & DU JOUR DE PÂQUES
LITURGY FOR EASTER EVEN & EASTER DAY KARSAMSTAGS- & OSTERLITURGIE

CHŒUR GRÉGORIEN DE PARIS
FRANÇOIS POLGAR

Boeken over Gregoriaans

Het lijkt ons goed, de belangrijkste uitgaven van de laatste dagen nog eens onder uw aandacht te brengen, te weten:

Musik im Gottesdienst, uitgegeven door Hans Musch, in opdracht van de Duitse Konferenz der Leiter kirchenmusikalischer Ausbildungsstätten.

Deel I: Historische Grundlagen - Liturgiek-Liturgiegesang.

3e ed. paperback 508 blz. f48,-.

Deel II: Musiklehre - Orgelkunde - Chorgesang.

paperback, 428 blz. f48,-.

In deze 3e editie van dl.I is de inleiding op het Gregoriaans (p. 203-374) volledig nieuw geschreven, en wel door Luigi Agustoni, in samenwerking met Johannes B. Göschl, Godehard Joppich en Heinrich Rumphorst, allen medewerkers en/of leerlingen van de onlangs overleden Dom Eugène Cardine, stichter van de wetenschappelijke tak der semiotologie.

Einführung in die Interpretation des gregorianischen Chorals, Band I, Grundlagen.

Luigi Agustoni en J.B. Göschl. f60,-.

Dit is een vervolg op de inleidende verhandeling van het vorige werk. In dit boek ontwikkelen de auteurs systematisch een interpretatieleer op basis van de ritmische aanwijzingen der alleroudste muzieknotaties. Het boek is rijk aan muziekvoorbeelden; de Latijnse teksten zijn vertaald.

Studiereis Vaals

De Stichting Amici Cantus Gregoriani organiseert weer een studieweek van maandag 27 t/m vrijdag 31 maart; deze keer rond de Benedictijnenabdij St. Benedictusberg te Vaals.

Het thema luidt als volgt: bestudering van het Gregoriaans aan de hand van liturgische verdieping. De paasweek is daarvoor in haar liturgie een uitgelezen week.

De praktijk is een van de uitgangspunten. Naast informatie en verdieping die de week schenkt, vertoont ze daardoor ook een zeker uitdagend karakter voor diegenen die zelf echt op niveau bezig willen zijn. Daartoe worden alle kansen geboden. De cursusleider is Zr. Marie-Louise Egbers.

Algemene informatie:

- kosten f350,-. alles inbegrepen;
- logies Hotel Piethaan in Lemiers; volledig pension;
- inl. L.v.d. Winkel 040 - 429662
M. Lambriex 013 - 331094
M-L. Egbers 01650 - 33918
- Aanmelding bij:
M. Lambriex-Torenhoeckstraat 14
5056 AN Berkel-Enschot

Uiterlijk tot 1 maart 1989

Gregoriaanse missen op de radio

19 febr. H. Helena te Aalten 2e zond. van de 40-dagentijd;

5 mrt. Heerlen-Schandelen Schola Cant. van het Ward-Instituut Roermond.
4e zond. van de 40-dagentijd

Gregoriaans te beluisteren

Van de volgende schola's ontvingen wij bericht.

- 5 maart 19.00 u St. Ceciliakerk Berkel-
Enschot; vespers van de 4e zon-
dag van de 40-dagentijd.
Gemengde Schola Breda o.l.v. Marie-
Louise Egbers.
- 5 maart 10.00 u H.Mis KRO radio 4 vanuit
Heerlen en
- 28 mei 16.00 u Concert Houthem-St.Ger-
lach
deze beide door de Schola Canto-
rum van het Ward-Instituut Roer-
mond o.l.v. Louis Krekelberg.
- 22 maart 21.00 u kathedraal Lange Nieuw-
straat Utrecht; donkere metten
van Witte Donderdag (liturgisch).
USGK o.l.v. Jan Boogaarts.
- 12 febr. 9.00 u kathedraal Lange Nieuw-
straat Utrecht; eucharistie 1e zon-
dag van de 40-dagentijd.
Utrechtse Vrouwenschola o.l.v.
Marie-Louise Egbers.
- 19 febr. 11.00 u Obrechtkerk Obrechtstr.
Amsterdam; eucharistie 2e zondag
van de 40-dagentijd.
Vrouwenschola Amsterdam o.l.v.
Clothilde Scholte

Weet U het nog?

19 t/m 21 oktober 1989

Symposium 100 jaar

Paléographie Musicale

Inl. adm. A.C.G. Torenhoekstraat 14

Berkel-Enschot en

N.S.G.V. Oudwijk 21 Utrecht

Cursus stemgebruik voor het Gregoriaans

Martin Spaink verzorgt een cursus stemgebruik van het Gregoriaans, omdat hij de zangtechniek specifiek op het Gregoriaans wil richten bij de uitvoering hiervan. Er zullen praktische en theoretische lessen zijn.

De cursus wordt gegeven in het Dominicaans Activiteiten Centrum, Stadsdam 1, 6850 AB Huissen (bij Arnhem)

Data; 17 t/m 19 maart 1989.

Kosten f185,-.

Initiatief Weerklank, Martin Spaink
Hasebroekstaat 32-II 1053 CV Amsterdam

020 - 161646/ 182044 ('s middags of 's avonds).

Kerkelijke kalender

Woensdag 8 febr.	Aswoensdag
Zondag 12 febr.	1e z. van de 40-d.tijd
Zondag 19 febr.	2e z. van de 40-d.tijd
Zondag 26 febr.	3e z. van de 40-d.tijd
Zondag 5 maart	4e z. van de 40-d.tijd
Zondag 12 maart	5e z. van de 40-d.tijd
Zondag 19 maart	Palmzondag
Donderd. 23 maart	Witte Donderdag
Vrijdag 24 maart	Goede Vrijdag
Zaterd. 25 maart	Paaszaterdag
Zondag 26 maart	Hoogfeest van Pasen
Zondag 2 april	2e z. van Pasen
Maandag 3 april	Maria Boodschap
Zondag 9 april	3e z. van Pasen
Zondag 16 april	4e z. van Pasen
Zondag 23 april	5e z. van Pasen
Zondag 30 april	6e z. van Pasen
Donderd. 4 mei	Hemelvaart van de Heer
Zondag 7 mei	7e z. van Pasen
Zondag 14 mei	Hoogfeest van Pinksteren

De vignetjes

De vignetjes boven de rubrieken die we voor dit jaar kozen, komen uit het Royal Manuscript I.C. VII (12e eeuw) en uit andere handschriften uit dezelfde tijd. (British Museum Londen) Dit manuscript geeft een overzicht van grote en kleine kapitalen uit verschillende 12e-eeuwse handschriften. Van alle middeleeuwse lettertypen doen deze letters in hun sierlijkheid het meest aan Griekse en Romeinse versieringen denken.

Uit: Alfabetten, cijfers en miniaturen uit de Middeleeuwen. Henry Shaw, F.S.A.
Leefung-Asco Printers Hongkong 1988

L	- liturgia	- liturgie
C	- chorus	- koor (koorpraktijk)
M	- manuscripta	- handschriften
D	- disciplina	- wetenschap
A	- actualia	- actualiteiten

INHOUD

VAN DE REDACTIE..... 1

LITURGIEGESCHIEDENIS (1)..... 2

M. Polspoel

HET OFFERTORIUM DEXTERA DOMINI.... 8

Zr. M-L Egbers

MODALE VERWANTSCHAPPEN EN AFWIJKINGEN IN HET MISREPERTOIRE.....16

F. Schneyderberg

ACTUALITEITEN

Verslagen.....29

Plaatbespreking.....35

Mededelingen.....37